

KRŠĆANIN - NAJPRIJE ČOVJEK

Priča se da je prvi europski mislilac Tales promatrajući nebo pao u zdenac. Vidjela to neka žena koja se tome od srca nasmijala i dala mu konkretni savjet. Naime, čovjek najprije mora gledati na zemlju i vidjeti je li tu sve u redu, a tek onda može svoj pogled usmjeriti prema nebu. Da se Tales držao toga načela, vjerojatno ne bi postao poznat svim budućim vremenima u kojima će se govoriti o mudracima i tražiti mudrosti.

Zanimljivo je da iz značenja grčke riječi *anthropos* i latinske riječi *homo* dolazimo gotovo do istoga uvida u čovjekovu situaciju. Značenju grčke riječi *anthropos* kroz povijest je pridavano i ovo značenje: onaj koji gleda prema gore. a uz značenje latinske riječi *homo* pridavano je humus. To znači da je čovjek zemljan, od zemlje i da pripada zemlji. Tako bi čovjek bio zemaljsko biće koje gleda gore, u viši svijet.

Iz ovog se najprije zaključuje da je čovjek zemaljsko biće, a u isto vrijeme ne pripada zemlji, nije u njoj potpuno udomljen, nekamo poviruje i proviruje, nešto iščekuje, neupokojen u svojim težnjama i čežnjama, nekamo smjera.

U ljudskoj mudrosti ima mnogo izraza koji nastoje ukratko definirati čovjeka, a on kao da je biće koje se ne da potpuno uloviti u mrežu definicija. Sofoklo u *Antigoni* veli: „Mnogo je toga strašno, no ništa od čovjeka strasnije nije.“ Aristotel ga naziva razumnom životinjom, a Biblija govori o njemu kao o slici Božjoj.

Čovjek je ukrotio mnoge sile, ali je sebi ostao zagonetka, stranac u ovome svijetu, nepoznanica, najjače zemaljsko biće, a opet tako slab da ga može ubiti i jedna kap. On je sebi plan i program, a u isto vrijeme lutalica koja se nikada potpuno je susretne sa samim sobom. Pun je gordosti, ponosa, drskosti, protesta protiv sudbine, a obično najdublje padne onda kada se najviše ohrabrio. Gledano povijesno: čovjek je tragalac koji zastajkuje i dostignuto stanje proglasi konačnim dok se opet ne razočara i ne pođe ne znajući kamo ide.

Kamo smjera ljudsko biće koje se opire zamaljskim zakonima nužnosti, a u isto vrijeme ne da se otjerati sa zemlje niti se dade razbaštiniti? U čovjeku se

pokazuju ta dvojnost i sastavljenost, a potpuni identitet i nutarnje smirenje kao da nije moguće postići. Čudesna je čovjekova mogućnost da stane pred samoga sebe i promatra ono što se pokazuje i pritajuje na ekranu njegove svijesti, iskustva i savjesti.

Naše nam iskustvo govori da ne moramo nužno prihvatiti ni istinu ni pravu stvarnost ni bezuvjetni zov na dobrotu, nego nam je to ponuđeno kao slobodnim bićima. Ako se otvorimo prema punoj istini, potpunoj stvarnosti i dobru, naša će sloboda biti neugrožena, a ako se pak okrenemo prema neistini, nepotpunoj stvarnosti i zlu kao nedostatku dobra, ograničit ćemo svoju slobodu. Tako bismo bili stavljeni u ograde, u granice, u zatvor i pretvorili bismo se u negaciju slobode — upali bismo u neslobodu.

Do ovih temeljnih uvida teže se dolazi, ali ne znači da su oni manje vrijedni. Ti se temeljni uvidi, naime, jedva mogu svesti na dublja i jasnija iskustva. Jednostavnije rečeno: bezuvjetna vrednota slobode jedva se daje svesti na nešto nama bliže i temeljnije. Teško je nečim jasnijim nego što je sloboda rastumačiti njezinu vrijednost. Icdnako se događa s istinom i s čudorednom vrednotom.

Da bi čovjek došao do svjetla o sebi po savjetu svetoga Grgura Velikog, ne bi se smio umoriti i zaustaviti: „Neka nas nikakva neprijateljska sila ne odvrati od naše izvanredne nutarnje radosti, jer, ako netko i želi poći u neko određeno mjesto, njegovu želju neće promijeniti ne znam kako težak put. Neka nas ne zavede nikakva privlačna i časovita sreća, jer lud je putnik koji promatra krasnu livadu uz put, a zaboravi putovati kamo je naumio" (Hom. 14, 3–6: *PL* 76, 1129-1130).

Kršćanin je čovjek koji je na svojem putu susreo Krista koji mu je svojom naukom potvrdio osnovna ljudska iskustva objavivši mu istinu (Istina), rekavši mu što je dobro (Put) i oslobodivši ga od grijeha za novi, puni život (Život). Krist nije čovjeku nametnuo nešto za čime on svojim bićem ne bi već čeznuo. Krist je svojom riječju i svojim bićem rasvijetlio ono što je bilo zamračeno grijehom. Svojim uskrsnućem Krist je oživio čovjekove zaboravljene perspektive.

Zato je kršćanin čovjek koji intenzivno i autentično živi cijeli raspon svoje otvorenosti prema Bogu i čovjeku, a ta se otvorenost sve više upoznaje odvažnim rastom kroz krize i opasnosti. Dinamičnost čovjekova bića ne dopušta kršćaninu da se zaustavi na onome što je previše ljudsko u ograničavajućem smislu. Kršćanin se nada da je uz Božju pomoć moguće nadvladati tamne sile i zadržati tendenciju rasta, ne samo pojedinca nego i civilizacija, kultura i cjelokupne ljudske prisebnosti — stvorenje na sliku Božju.

Cjelovit i prema istini otvoreni dijalog ambicija je svakoga kršćanina. Istina ga i iznenađuje i oslobađa. Kristova se nauka ne shvaća kao nešto strano, izvana nametnuto, nego upravo kao oslobođenje od nametnutoga, tuđeg, prijetećeg i ponižavajućeg. Najgore poniženje za čovjeka i jest zatvoriti ga u njega sama i ne pustiti ga u široke horizonte nesebičnosti i ljubavi.

Utemeljen u vjeri, nadi i ljubavi, kršćanin ne priznaje slijepu sudbinu i bezizlaznost. Ni neumoljiva nužnost ni puka slučajnost nisu mu ishodište i kraj. Otac mu je Bog, osobni i dobri, koji ga i odveć ljubi a da bi ga olako napustio. Zato kršćanin nije nikada napušten. On uvijek ima izlaza.

Stipe Jurič

TRAGOV I PRAKRŠĆANSKE KATEHEZE I
KRISTUANIZIRANE ŽIDOVSKJE PARENEZE
U Otk 22,14-15

Započnimo s pojašnjenjem naslova i teksta. Pri samome kraju Knjige Otkrivenja nalazimo antitetički dvostih (22, 14-15), čiji prvi dio sadrži posljednji iz niza od sedam makarizama: „Blago onima koji peru svoje haljine“ (r. 14a)¹ i jedan dosta neobičan izraz: „tako da dobiju pravo na stablo života i da mogu ući u grad na vrata“ (r. 14bc), dok njegov drugi dio donosi šestočlani katalog onih kojima je uskraćen ulaz u novi Jeruzalem: „Vani ostaju psi i vračari, bludnici i ubojice, idolopoklonici i svi koji ljube i govore laž“ (r. 15).

Dvojak je problem koji želimo razmotriti u ovom prilogu. Naime, polazeći od pretpostavke da se tekst 22, 14–15 vrti oko krsne liturgije, bolje rečeno, da u sebi sadrži ostatke pradavne kršćanske krsne kateheze, želimo odškrinuti vrata jednoj drugoj pretpostavci i u tom ranocrkvenom katekizmu prozreti elemente židovskoga nauka o „dva puta“.

Prije svake raščlambe i prosudbe pokušat ćemo najprije smjestiti tekst u njegov širi i neposredni kontekst, zatim ćemo prijeći na istančanu analizu teksta i na kraju usporedit ćemo naš tekst s njemu bliskim tekstovima u Knjizi Otkrivenja te s nekim drugim tekstovima.

Tekst 22, 14-15 pripada dijelu Knjige Otkrivenja koji se obično naziva dodatkom ili pogovorom (22, 6–21).² Riječ je o dosta složenu i zamršenu dijelu³

¹ Preostalih je šest makarizama: 1, 3; 14, 13; 16, 15; 19, 9; 20, 6; 22, 7.

² Usp. E. B. ALLO, *L'Apocalypse*, Paris³ 1933., str. 356; W BOUSSET, *Die Offenbarung Joahnnis*, Göttingen ' 1906., str. 455; R. H. CHARLES, *A critical and exegetical Commentary on the Revelation of St. John*, II, Edinburgh 1920., str. 214; E. LOHMEYER, *Die Offenbarung des Johannes*, Tübingen¹ 1953., str. 175. itd.

³ M. E. BOISMARD naziva ga „mare magnum inconsistante“, »Notes sur l' Apoca-

s mnogo krnjih rečenica, dijaloških izraza i napose s više sugovornika, na kojem su se okušali mnogi egzegeti tražeći logički slijed tim zaključnim riječima, nudeći različite hipotetske predloške, često artificijelne i proizvoljne te otkrivajući kao i u drugim dijelovima knjige „očite“ tragove tzv. više ruku i redakcijskih faza.⁴ Međutim, budući da ta sastavljačka zbrka zadnjega poglavlja Otkrivenja ne zadire izravno u naš predmet, nećemo se upuštati u te vode kako nas ne bi odnijele u nedogled.

Još jedna usputna konstatacija. I u našem se dvostihu osjeća svršenost, dogotovljenost knjige, koja prožima čitavo 22. poglavlje i čiji svaki redak daje naslutiti da je knjiga završena. Tek potkrepe radi donosimo nekoliko primjera: „Pazite! Dolazim uskoro!“ (rr. 6, 12, 20); „Blago onomu koji vrši proročke riječi ove knjige!“ (r. 7); „Ne čuvaj u tajnosti proročanske riječi ove knjige“ (rr. 10, 18) i dr. Jednako se tako opaža da je predmet knjige pobliže određen i zaokružen pa ga sada treba prenijeti u stvarni svijet, na konkretni život, na svakidašnjicu. Vidovnjak nema više viđenja. On sada ponazočuje transcendenciju, prenosi je na zemlju, preporučuje knjigu. Osjeća potrebu ne samo da navijesti njezin sadržaj nego da ga uistinu zaživi. Autor stoga još jednom ističe liturgiju kao povlaštenu priliku, gdje se najizvrsnije može ponazočiti i protumačiti poruka knjige.

Ali tekst 22, 14–15 ne samo da pripada dodatku knjige nego čini posebnu tekstovnu cjelinu 22, 10–16 u kojoj je sugovornik stm Krist, pa je kao takva zadnje upozorenje i napomena, neka vrsta post scriptuma čitavoj knjizi. Krist jamči i opunomoćuje sadržaj i poruku knjige (r. 16).

1. Kritički osvrt m tekst

Prvi dio dvostiha (r. 14) sadrži **nemalu** tekstovnu teškoću, budući da neki važni svjedoci imaju *ix>iúntes tas entolàs autû* (usp. 22,7)⁵, namjesto *plynontes tàs stolàs auton*, izraz koji ima bolje svjedoke u tekstovnoj tradiciji.⁶ Zanimljivo je mimogred pripomenuti da Vg **Clementina**, poslije izraza „qui lavant stolas suas“, nadodaje još „in sanguine Agni“. Neovulgata je taj dodatak s pravom ispustila, jer se radi o očitom prevoditeljevu usklađivanju s Otk 7, 14, gdje nalazimo taj nadodani izraz „u krvi Janjetovoj“ (*en toi hâimati tû amïu*). Iako je teško kazati koji je tekst izvorno točan, ipak se odlučujemo za formulu *plynontes tas stolàs auton* koja je najbolje zastupljena u prepisivačkoj tradiciji i najprihvaćenija među tekstovnim kritičarima.⁷ Naime, čini nam se daje posrijedi

lypse«, u *RB* 59 (1952), str. 174. O tome v. P. GÄCHTER, »The Original Sequence of Apocalypse 20-22«, U *TS* 10 (1949) 485-521.

⁴ Stvar je dosta stara i vrlo proširena. Već potkraj prošloga i početkom ovoga stoljeća egzegeti spominju dva, tri i više autora; W. BOUSSET, *nav. dj.*, prepoznaje dvije različite ruke; jednako tako i K. ERBES, *Die Offenbarung Johannis*, Gotha 1891.; o dvama izvorima i jednome kršćanskom redaktoru govori D. VÖLTER, *Die Offenbarung Johannis*, Strasbourg 1904; sličnoj. WEISS, *Die Offenbarung Johannis*, Göttingen 1904. i G. J. WEYLAND, *Omwerkings en Compilatie-Hypothesen tegepast op de Apocalypse van Johannes*, Gronigen 1888; četiri ruke spominje F. SPITTA, *Offrenbarung des Johannes*, Halle 1889. itd.

⁵ 046 1 94 1611 1854 1859 2042 2073 2138 2432 it⁸ sy^h P^h cop^{bo} (arm *têrúntes tas*, usp. 12, 17; 14, 12) zatim dio otačke tradicije: Tertulijan Ciprijan itd.

⁶ S A 1006 2020 2053_{it} ar,c,dem,div,haf_{yg} cop_{sa} ethi¹ još nek joci

⁷ Zanimljivo je da je među malobrojnim iznimkama i H. F. von SODEN, koji se odlučio

prepisivačka emendacija, a da se izraz „*plynontes tas stolas autdn*” najbolje uklapa u dvostih jer pojašnjava r. 14bc; štoviše, proistječe da je r. 14bc („pravo na stablo života” i „ući u grad na vrata”) stvarni usljedak, rezultat, posljedica r. 14a, tj. „pranja haljina”. Drugim riječima kazano: ponovno stjecanje prava na izgublenu baštinu upućuje gl *plynein* (prati) radije nego na *poiein* (činiti).⁸ Bit će nam jasnije poslije kada bitno razgledimo čitavi tekst. Zasada, anticipirajući prosudbu koja će nas dovesti do rješenja, možemo kazati da, želimo li makar i hipotetski nazrijeti trag krsne kateheze kao daleke pozadine dvostihu 22,14s, moramo se prikloniti izrazu „koji peru svoje haljine”.

2. Raščlamba i tumačenje tekstovnih sastojnica

2. 1. Tko ima pravo na „stablo života” i tko može „ući u grad na vrata” (r. 14)

U r. 14 naša se pozornost usredotočuje na dva ključna izraza: „peru svoje haljine” (*plynontes tas stolas auton*) i „stablo života” (*ἡ τῆς ξύλων τῆς ζωῆς*). Prvi izraz nalazimo još u Otk 7, 14, uz malo razjašnjenje: „obijelili ih u krvi Janjetovoj”, a k tome su glagoli u aoristu: „prali” (*εἰπλυναν*) i „obijelili” (*ἐλεουκαναν*). Nigdje drugdje u NZ ne nalazimo taj izraz.⁹ Međutim, „*plynein stolon*” dolazi jedanput u SZ, Post 49, 11b (LXX): „U vinu on kupa svoju odjeću svoju halju u krvi od grožđa”. Također se u SZ pojavljuje jedanput gl. *plynein* u figurativnom značenju „pranja, čišćenja”, oslobađanja od nečistoće grijeha: „operi me od mog bezakonja” (*πλυνον με ἀπὸ τῆς ἀνομίας μου*) (Ps 50,4 LXX).¹⁰

Listajući otačke komentare Otkrivenja i pribirući njihova tumačenja izraza „*plynein stolon*” u ta dva teksta (7, 14 i 22. 14) u nadi da pronađemo kakvu-takvu podsjetnicu koja bi nas ohrabrila i učvrstila u našem nastojanju, ne nalazimo nešto veliko. Ponajviše su to uopćene formule koje ne tumače sam izraz i njegove sastojnice, nego se uglavnom pozornost skreće na protagoniste: tko su ti što „peru svoje haljine”. I tu su Oci više-manje jednodušni kada tvrde da to nisu samo kršćanski mučenici, nego da su obuhvaćeni svi pripadnici Crkve.¹¹ No upravo ta njihova ideja čini nam se vrlo korisnom za naš problem, prije svega zato što ne sužavaju krug i širinu gledanja. Sveobuhvatnost onih koji pripadaju Crkvi sadrži u sebi nešto što je svima zajedničko. Svi su oni u određenom trenutku ži-

ža formulu „*poiūntes tas entolas autū*”, *Die Schriften des Neuen Testaments, II, Göttingen 1913. i Griechisches Neues Testament, Göttingen 1913.*

⁸ Izraz *poiein entolin* ne pojavljuje se u Otkrivenju, a u čitavom NZ nalazimo ga samo u 1 Iv 5, 2.

⁹ Općenito gledano, i glagol i imenica pojavljuju se relativno rijetko u NZ. Glagol srećemo samo još u Lk 5, 2. Što se tiče imenice, osim u Otk 6, 11; 7, 9.13.14; 22, 14, nalazimo je još četiri puta: Mk 12, 38; 16, 5; Lk 15, 22; 20, 46, i uvijek u njezinu pravom značenju: gornja haljina, svečana odora, mantil.

¹⁰ Glagol se mnogo češće pojavljuje u SZ i uvijek ima za objekt, kao i u NZ, nepokretne stvari, osobito haljinu. I imenica *stole* česta je u SZ.

¹¹ Augustin npr., komentirajući Otk 7, 14, veli: „Non enim, ut aliqui putant, martyres soli sunt, sed omnis populus in Ecclesia: quia non in sanguine suo dixit lavisse stolas suas, sed in sanguine agni, id est in gratia Dei per Jesum Christum...”, MIGNE, PL 35, 2434. Slično govori Beda, MIGNE, PL 93, 153. itd.

vota bili zadojeni „milošću Božjom po Isusu Kristu“, kada su oprali svoje haljine u krvi Janjetovoj.

Događaj, kada smo oslobođeni od grijeha, kada smo oprali svoju haljinu i pravo je objelili u krvi Janjetovoj, jest krštenje. Naime, svi smo „kršteni u Krista Isusa, u njegovu smrt“ (Rim 6, 3) i sve nas je njegova krv oprala: „krv čisti od svakoga grijeha“ (1 Iv 1, 7). Tada smo postali „blaženi“ i izborili pravo na „stablo života“, jer smo „svi opravdani darom njegove milosti, otkupljenjem u Isusu Kristu“ (Rim 3, 24). Također i aoristi „*eplynan*“ i „*eleukanan*“ u 7, 14 upućuju na jedincati događaj koji se jednoć zbio, na krštenje, koje se i dalje žarko preporučuje, budući da se po njemu dolazi do „prijestolja Božjega“ (7,15), odnosno da se stječe „pravo na stablo života“ (22, 14).

Drugi argument u prilog krštenja jest termin „*stole*“, koji je u Otkrivenju upotrijebljen samo u simboličkom značenju i koji ćemo pokušati objasniti u svjetlu njegova povijesno-religijskog konteksta.¹² Termin „*jtole*“, već po svojoj upotrebi kao posebni svećenički ures, svečana odora u kulturnim obredima, napućuje na ideju svetotajnosti. U starozavjetnoj upotrebi toga termina, uza stvarno značenje — izvanjska čovjekova odjeća, gornja haljina — nalazimo i preneseno značenje koje izražava nečije dostojanstvo, položaj ili sredinu u kojoj se netko nalazi.¹³ Budući da to drugo značenje nema ništa s čovjekovom vanjštinom, možemo slobodno reći da to slikovito zaodijevanje i oblačenje upućuje na čovjekovu nutarnju vrijednost, na njegovo novo stanje i postojanje, drukčije od dosadašnjega.

Posebno će novozavjetna misao razraditi preneseno značenje haljine u religiozno-eshatološkom smislu: bijela duga haljina odjeća je nebesnika (usp. Mk 16, 5), kao i haljina svih spašenih (usp. Otk 7, 9). Ona je eshatološku boju poprimila u času krštenja, kada je bila oprana u krvi Janjetovoj (usp. 7,14; 22, 14).

Pavao se za svoje krsne nagovore uvelike koristio prenesenim značenjem haljine drugih, njoj srodnih riječi. Da bi izrazio novo stanje krštenika, Pavao govori o krštenju kao činu u kojem su krštenici „obukli Krista“ (Gal 3, 27), svukli sa sebe djela tame, a obukli se u „oružje svjetla“ (Rim 13, 12), „u Gospodina Isusa Krista“ (13, 14), obukli se u „novog čovjeka“ (Ef 4, 24; Kol 3, 10. 12) i si.¹⁴ I kada tumači uskrsnuće, Pavao poseže za tim slikovitim poimanjem haljine i oblačenja: „jer treba da se ovo raspadljivo tijelo obuče neraspadljivošću i da se ovo smrtno tijelo obuče besmrtnošću“ (1 Kor 15, 53; usp. 2 Kor 5, 2ss).¹⁵ Prema tome, haljina i ovdje izražava bit novoga stanja, a njezino oblačenje znači trenutak postizanja toga novog bivstva, predočuje čin darivanja novog oblika života.

¹² O ovome v.: U. WILCKENS, »*stole*«, U *ThWNT*, VII, 687-692; E. PETERSON, »*Theologie des Kleides*«, u *Marginalien zur Theologie*, München 1956., str. 41-55.

¹³ Usp. Post 41, 14. 42; 1 Ljet 15, 27; 2 Ljet 5, 12; Est 6, 8s; Jer 52, 33. Svećenička je haljina napose učestao termin u SZ koji izražava posebnost svećeničkog staleža i svećeničke službe.

¹⁴ Posve jednaku ideju nalazimo i u izvanbiblijskim tekstovima, npr. OdSal 11, 10s; „Ostavili ludost i bacih je na zemlju, svukoh je i bacih daleko od sebe. A Gospodin me obnovi svojom haljinom i zaodjenu svojim svjetlom“, J. H. CHARLESWORTH, *The Old Testament Pseudepigrapha*, II, London 1985., str. 745.

¹⁵ Osobito je u apokaliptici prijelaz iz staroga u novi eon i pripuštanje pravednika u život

Vraćajući se našem tekstu 22, 14s i zaokružujući izlaganje prvoga ključnog izraza „peru svoje haljine“, skloni smo ustvrditi da autor u riječima „blago onima koji peru svoje haljine“ cilja na čin krštenja¹⁶, kada krštenici peru i odlažu staru haljinu, uprljanu u prvome čovjeku, u Adamu, i bivaju zaodjenuti „stolom neprolaznosti“¹⁷, koju im je Krist kupio svojom krvlju, i po kojoj imaju slobodan pristup „stablu života“ u Božjemu gradu.

Pošto smo razmotrili osnovni smisao izraza „peru svoje haljine“, trebalo bi sada ispitati drugu ključnu formulu: „stablo života“ (*to xylon teszošs*)i pogledati kako se naši prvi zaključci slažu s rezultatima koji će izići na vidjelo u tijeku raščlambe ovoga drugog temeljnog izraza. Prema Otk 2, 7, „stablo života“ nalazi se u „Božjem raj“¹⁸ pa je kao i u 22, 14 točno određeno s pomoću dva člana: *tb xylon tes zoes*, što hoće reći da je izraz bio dobro poznat i vrlo uvriježen.¹⁹ Već prostorno smještanje „stabla života“ kao i glagol „jesti“ upućuju na izvještaj o raj u zemaljskom, gdje se spominje to stablo (*es hahajftm*) (Post 2. 9). a uz to i stroga zabrana vezana za „stablo spoznaje“: „da nisi jeo“ (/o'-fo'faz/), koju je Adam prekršio i poradi čega je istjeran iz raja i lišen „stabla života“ (3, 22s). U Otk 2, 7, međutim, postoji posve drukčija perspektiva: „pobjedniku ću dati da jede sa stabla života koje se nalazi u Božjem raj“. Čovjeku je dakle, omogućen povratak u raj, gdje će moći živjeti zauvijek.²⁰

Zamjećujemo u Otk 2, 7 futur „*ddso*“, koji nam se čini dosta rječit i sugestiv, napose zato što futur također postoji u 22, 14: „*e'stai*“. Pobjednik će, odnosno oni „koji peru svoje haljine“ imati pravo pristupa stablu života tek u budućnosti, u konačnici. No ti futuri ne izražavaju samo daleku budućnost koja se poklapa s ispunjenjem obećanja u konačnici, nego također neposrednu i vrlo blisku budućnost koja koincidira s trenutkom „obraćenja“ (2, 5), odnosno „pranja haljine“ (22, 14), i koja se nastavlja, produžuje. Još jedan valjan razlog za to jest čvrsta veza tih futura, gotovo neposredno povezivanje, s aoristima „*jagein*“ (2, 7) i „*eiselthosin*“ (22,14) te se prezentima „*nikonti*“, „*estin*“ (2, 7) i „*plynontes*“ (22, 14). Sve to govori da je u pitanju neodređena kontinuirana radnje koja je već počela u određenom trenutku, koja je neprekidno napregnuta

prikazan u obliku oblačenja nove haljine; npr. 1 Hen 62, 15s: „Pravednici će i izabranici obući haljine slave. A vaše će haljine postati haljine života od Gospodina Duhova. Nećete svlačiti svoje haljine, niti će vaša slava imati kraja pred Gospodinom Duhova“, J. H. CHARLESWORTH, *nav. dj.*, I, London 1983., str. 44; usp. 2 Hen 22, 8; ApAb 13, 14.

¹⁶ Brunonsis, komentirajući Otk 22, 14, veli: „Beati, inquit, soli erunt, qui stolas suas lavant in sanguine agni, id est, Christi sanguine redempti et baptismatis unda mundati, talia custodiunt vestimenta et corpora sua, non qualia prius erant, sed qualia a Deo mundata et purificata ea recipere meruerunt“, MIGNE, *PL* 165, 733.

¹⁷ E. PETERSON, *nav. dj.*, str. 50.

¹⁸ O tome usp. A GANGEMI, »L' albero della vita (Ap 2, 7)«, u *RBibl* 23 (1975) 383-397.

¹⁹ Ideja povratka konačnoga raja, u kojem je zahvaljujući Mesijinu zahvatu izabranicima pristup široko otvoren, bila je uvelike proširena u kasnome judaizmu. O tom pitanju usp. W. BOUSSET, *Die Religion des Judentums im späthellenistischen Zeitalter*, Tübingen³ 1926., str. 282ss; J. B. FREY, »La vie de l'au-delà dans les conceptions juives au temps de Jesus-Christ«, U *Bib* 13 (1932) 129-168; J. JEREMIAS, »Parádeisos«, U *ThWNT*, V, 763-771.

²⁰ Adamu, istjeranom iz raja, apokaliptički spisi također predviđaju povratak i slobodan pristup stablu života. Najizrazitiji tekstovi koji govore o toj budućoj perspektivi i stablu što će biti predano pravednicima koji čuvaju zakon Božji jesu: 1 Hen 24, 4-25, 7; ApMojs 28, 2-4; TestLv 18, 10s; 4 Ezer 8, 52; PsSal 14, 1-3; OdSal 11, 16ss.

kroza svu sadašnjost te istodobno usmjerena k svojoj punini u konačnici, dakle, već sada utječe u eshatologiju.

Sužavajući vidik na naš tekst, možemo kazati da pravo na stablo života počine s krštenjem. Međuvrijeme između „dvije budućnosti“, raskorak između ishodišta i cilja, tj. između događaja pranja haljine i definitivnog ulaska u grad u kojemu je stablo života, jest vrijeme djelovanja koje, u slučaju protivnog učinka, može biti kobno, a upravo na to autor želi upozoriti (22, 15). Put između dvaju polova pripravljen je i započet pranjem haljine, a njeogovo proputovanje videno je kao stalno naginjanje k stablu života i težnja da se dokuče njegovi plodovi. Budući da te težnja nije puka spekulativna spoznaja, a ni ideja, nego prava pravcata živahnost, pokret koji obuzima i obvezuje čitavo biće, upleće čitavi život: dočepati se stabla života znači staviti se Bogu na raspolaganje. Do stabla se dolazi stanjem gibanja, poslušom i služenjem, radije nego dubokim poniranjem u njega, tj. kontemplacijom. Povratak na iskonsko stanje, u raj, više je stvar pokretljivosti, snage djelovanja nego znanja i umovanja. Kasno će židovstvo, slijedeći deuteronomističku misao ispunjavanja zakona kao preduvjeta zauzimanja zemlje, staviti naglasak na ispunjavanje zakona.²¹ Budući daje u NZ čitav zakon sveden na ljubav prema Bogu i bližnjemu (usp. Mt 22, 37ss), „ljubav je ispunjeni Zakon“ (Rim 13, 10), možemo zaključiti da je pranje haljine, tj. krštenje, blaženstvo u smislu davanja prava na stablo života, jer je prvi preduvjet vraćanja k iskonskome raju, a da su ljubav i vjernost Janjetu — krsnim obećanjima — jamstvo tog povratka, pošto omogućuju konkretni pristup k stablu (r. 14), s jedne strane, te da nevjernost i uskraćena ljubav isključuju iz raja, odnosno zakrčuju put prema stablu života (5. 15), s druge strane.²²

Iz činjenice što krštenje kao novo stvaranje reintegrira čovjeka: briše grijeh, obnavlja i nanovo stvara čovjeka, judeo-kršćanima i palestinske i helenističke provenijencije nije bilo teško kristijanizirati međuzavjetnu judaističku eshatologiju i smjestiti krštenika u raj, gdje može jesti plod sa stabla života, koji je Adamu bio zabranjen (usp. Otk 2, 7; 22, 14). Iako su očiti judaistički korijeni u prackrkenoj krsnoj katehezi, ipak je to transponiranje židovskih ideja iz vremena kada cvate apokrifna literatura samo simbolično. Vraćanje na rajске motive i poistovjećivanje prvoga s eshatološkim rajem, tj. vraćanje na ideju ponovnog pojavka izgubljenog raja (usp. 22, 1ss), čista je slika budući da krštenici već sada imaju udjela na stablu života - Isusu Kristu²³ i hrane se neraspadljivom hranom

²¹ Ponovni povratak u raj i pripuštanje stablu života, prema targumskim tekstovima, usko je vezan za zakon. Iz Targuma saznajemo da je Adam bio smješten u rajski vrt da ispunjava zakon i zapovijedi, a da je istjeran iz njega jer nije htio ispunjavati zakon. Povratak mu je omogućen ponovnim poslušom, tj. ispunjavanjem zakona. Štoviše, Targum Neofiti, tumačeći Post 3, 22 uspoređuje ispunjavanje zakona sa stablom života i veli da će pravednici jesti sa stabla jer su ispunjavali zakon.

²² Budući da je posrijedi konjunktiv, možda se radi o uvjetu koji mora biti zadovoljen prije; usp. M. ZERWICK, *Graecitas Biblica*, Romae 1966., br. 342; BLASS—DEBRUNNER—REHKOPF, *Grammatik des neutestamentlichen Griechisch*, Gottingen 1979., par 369, 5, 6.

²³ To je poglavito otačko mišljenje, npr. Andreasa, Bede, Brunonsisa, Primasiusa. Također prema očima, raj je Crkva u kojoj primamo tu duhovnu hranu. Zanimljiva su i druga tumačenja: za Alcuina stablo života u 2, 7 jest „sapientia Dei Patris“ (PL 100, 1103); slično misli i Aretas kad komentira 22, 14: „lignum vitae appellet divinae oracula“ (PG 106, 783); Augustin pak, tumačeći 2, 7, govori „de fructu crucis“ (PL 35, 2427). U novije doba L.von

koja ima trajnost za život vječni (usp. Iv 6, 27), jer tko se hrani kruhom života, živim kruhom žto s neba silazi, taj ima zalog života vječnosga i neće nikada umrijeti (usp. Iv 6, 35. 48ss). Ne samo da su se židovska iščekivanja iz intertestamentarnog vremena što se tiče vraćanja izgubljenog raja ispunila u Isusu nego je to rana Crkva ponovila i unijela u liturgiju. Pracrkveno shvaćanje i tumačenje napose je eksplicitno u sakramentima inicijacije.

Došli smo tako do r. 14c: „ući u grad na vrata“. Nećemo se zadržavati na detaljima, nego ćemo ukratko istaknuti najvažnije.²⁴ Opet ćemo posegnuti za idejom koja se nalazi u gotovo svih komentatora Otkrivenja iz otačkog razdoblja i koja nam se čini ne samo privlačnom nego i prihvatljivom, jer nas utvrđuje u našoj početnoj postvci. Oci, naime, govore o ulasku u grad „per apostolorum doctrinam“ ili „per dicta apostolica“. Po svoj prilici njihovo se tumačenje temelji na Otk 21, 12b. gdje se govori o dvanaesterim vratima grada na kojima su anpisana imena dvanaest plemena Izraelovih sinova, i na 21, 14b, gdje se spominju temelji gradskih zidina na kojima stoje imena dvanaest Janjetovih apostola. Grad je prema svojoj konfiguraciji i ulaznom znaku vlasništvo izabranog naroda. Bez obzira na ulazni natpis: „dvanaest plemena Izraelovih sinova“, koji nekoga može lako zavesti pa iz prve razumjeti da je riječ o starom Izraelu, ovdje se, dakako, misli na Crkvu, novi Izrael, koji počiva na dvanaest Janjetovih apostola, na što jasno upućuju imena na gradskim temeljima. Prema tome, bez ikakva daljnjeg otezanja možemo već sada u riječi „grad“ prepoznati Grad-Zaručnicu, odnosno Crkvu-Zaručnicu, (usp. 21, 6-14), „majku našu“ (usp. Gal 4, 26) i Janjetovu zaručnicu (19, 7; 21 9).

U grad mogu ući, naravno, samo oni koji su na svojim čelima obilježeni pečatom sluge našega Boga (usp. 7, 3ss), koji imaju napisano na svojim čelima Janjetovo ime i ime njegova Oca (usp. 14, 1). odnosno „koji peru svoje haljine“ (22, 14; usp. 7, 14).

Iz svega što je rečeno jamačno možemo zaključiti da izraz „peru svoje haljine“ aludira na krštenje po kojemu se ulazi u „grad“, tj. postaje njegovim članom, i da čitav 14. rekak, budući da odiše ambijentom crkvene inicijacije, potječe iz tog konteksta te da sadrži ostatke ranocrkvene krsne kateheze u čijoj pozadini nalazimo neke elemente kao nenadomjestiv doprinos preuzete iz kasnožidovske literature.

2. 2. *Tko su „personae nongratae“ napopisu isključenih (r. 15)*

Drugi dio dvostiha (r. 15) donosi šestočlani katalog onih kojima je uskraćen ulaz u grad. Evo najprije cjelovita teksta: „Vani ostaju psi i vračari, bludnici i ubojice, idolopoklonici i svi koji ljube i govore laž.“ Prva stvar koju uočavamo dok promatramo dvostih jest, dakle, njegova djeljivost. Prvi je dio, kao što smo

Sybel, pozivajući se na Pnz 21, 22 i Gal 3, 13, vidi u „stablu života“ križ; „Eben dies Marterholz, ein Holz des Todes, war den Christen 'Baum des Lebens'“, »Xylon zöes«, u ZNW 19 (1919/20), Str. 86.

²⁴ Usp. W. BIEDER, *Ekklesia und Polis im Neuen Testament und in der Alten Kirche*, 1941; K. L. SCHMIDT, *Die Polis in Kirche und Welt*, Basel 1939; H. STRATHMANN, »Polis«, u *ThWNT*, VI, S 16-S 35.

vidjeli, pozitivan i antonomastički izražava spasenje: pravo na stablo života" i „ući u grad". Drugi je dio, međutim, negativan. U križistu kao razmeđu nalazimo odlučujući događaj: „peru svoje haljine" koji, prema našem mišljenju, simbolično izražava krštenje. Razlog više za naše stajalište upravo je katalog isključenih, čije ćemo elemente sada razbistriti. Riječ je o stihu koji vrvi nabranjem tipičnih stavova koji su nespojivi sa stavom onih „koji peru svoje haljine" i koji, prema tome, udaljuju od stabla života, odnosno zaprečuju ulaz u grad. Budući da se ta zalihost mana u prvome redu tiče krštenika, krštenje, po kojemu je izvedeno novo stvaranje i po kojemu je ponovno uspostavljeno rajsko stanje, jest, prema tome, misao vodilja *punctum quaestionis* toga kataloga poroka. To se posve jasno vidi iz pavlovskih kataloga poroka. Crkvena kateheza i liturgija inicijacije od samoga početka pa sve do naših dana, koje su se ponajviše nadaljnjivale pavlovskim tekstovima, zgodan su primjer i najbolja potvrda. Njihov je sadržaj razrađen na principu: obećanje—prijetnja, spas—sud. Upravo tu dvojakost odgojne metode susrećemo u našem dvostihu (22, 14—15). Prijedimo sada na iscrpniju obradu njegova drugoga dijela, na r. 15. ili bujicu poroka, čije je izvorište i ušće laž: „svi koji ljube i govore laž", a začetnik „otac laži" (Iv 8, 44). Recimo odmah i to da se ne radi o kompletnom popisu grijeha, nego o slikovitom katalogu najvažnijih i najproširenijih poroka rimskoga društva.

„Vani ostaju psi" (*e'xo hoi kynes*). Da bismo se domislili na koga to vidovnjak smjera, prijeko je potrebno protumačiti riječ „pas", koja se više puta pojavljuje u obadva Zavjeta i s različitim značenjem.²⁵ Budući da je riječ „pas" i u našem tekstu upotrijebljena u prenesenu značenju riječi, spomenut ćemo najvažnije tekstove u kojima taj termin ima preneseno značenje. Prije svega susrećemo nekolicinu izraza koji su oblikovani riječju „pas" i mogu imati različita značenja: kao oblik samoponiženja u uljudnome načinu govora (usp. 2 Kr 8, 13) i kao znak skromnosti, neznatnosti, ništavnosti u odnosu prema pretpostavljenima (usp. 1 Sam 17, 43; 24, 15; 2 Sam 9, 8; 16, 9; Iz 56, 10). Budući da se pas smatrao nečistom životinjom koja može jesti nečistu hranu i meso (usp. Izl 22, 30), postao je prikladan termin poredbe, čak i za najužasnije stvari na području morala. Tako se u Pnz 23, 18s, u kontekstu „svete prostitucije", spominje „pasji novac", a pas na preziran način označuje čovjeka bludnika. U Izr 26, 11, štoviše, nazvan je psom grešnik odnosno ludak koji uživa u grijehu i svojoj ludosti. Vjerojatno tu treba tražiti uzrok što je među Židovima najproširenija upotreba termina „pas" u prenesenom smislu bila ona u kojoj je pas snažno izražavao sliku pogana, nevjernika, neobrezanih, tj. Nežidova, upravo zato što žive poganskim životom i kao takvi slične psima (usp. Ps 59, 7. 15. 16; Izr 26, 11). Takvim slikama

²⁵ Pas je na Srenjem istoku opća životinja, bilo kao domaća životinja za lov, za stražu, za čuvanje stada, bilo kao poludivlja životinja. U Bibliji dolazi do izražaja posebice potonji vidik, gdje je pas uglavnom viđen u negativnom svjetlu kao odurna životinja koja razdire i ždere: proždrljiva i nezasićna životinja (Iz 56, 11; usp. Mt 7, 6; 2 Pt 2, 22; također izvan biblijski tekstovi, npr. 1 Hen 90, 4); uspoređen je s hijenom (Sir 13, 18); pas je jedno od četiri najvećih zala (Jr 15, 3). Tako je najveća sramota biti izjeden od pasa, namjesto biti 'pokopan' (usp. 1 Kr 14, 11; 16, 4; 21, 24). Proizlazi, dakle, da je pas najmanje cijenjen među životinjama i da zavređuje samo prezir (Prop 9, 4; Lk 16, 11). Također u rabinskim spisima pas je najrdaviji, najbezočniji i najkukavniji stvor (usp. STRACK-BILL., I., str. 722).

obiluje napose židovski rabinizam. Taj preneseni smisao zabilježen je i u NZ: Mt 15, 26; Mk 7, 27. Posebno je zanimljiv tekst Mt 7,6: „Ne dajte svetinje psima! Ne bacajte svoga biserja pred svinje...“, u kojemu riječ „svetinja“ označava žrtvovano meso i hranu što se prinosila u hramu, a nije se smjela davati neobrezanima (iisp. Izl 29, 33; Lv 22, 10. 13ss), dok riječ „biserje“ izražava dragocjeni sveti nauk koji se ne smije nuditi bilo kome, nesposobnom i nepripremljenom svijetu, tj. poganima, koji ga, doduše, mogu prihvatiti ali i zloupotrijebiti upravo zato što su neupućeni. Prva je Crkva prihvatila takvo tumačenje teksta Mt 7, 6 i primijenila ga kao zabranu nekrštenicima da sudjeluju u slavljenju Euharistije.²⁷

U tom kontekstu valja promatrati termin u Otk 22, 15, s tom razlikom što on ima mnogo šire značenje pa se ne ograničava samo na nevjernike, tj. nekršćane. Naprotiv, čini nam se da zahvaća ljude svih slojeva²⁸, a da se ponajvećma tiče krštenika koji su zapali u baruštinu stagnacije i žive vjerski život na „posnoj juhi“²⁹. Nisu, dakle, na nišanu samo nevjernici, koji uporno ostaju pri svome i prakticiraju sotovo sve navedene poroke, nego i krštenici koji se poput pasa vraćaju na svoju bljuvotinu (usp. 2 Pt 2, 22). Budući da su članovi prve kršćanske zajednice uglavnom bili judaističke provenijencije, autor je mogao upotrijebiti taj odveć poznati i nadasve snažni termin da bi prodrmao krštene bezumnike koji se „vraćaju svojoj ludosti kao što se pas vraća na svoju bljuvotinu“ (usp. Izr 26, 11:2 Pt 2, 22), da bi poput Pavla upozorio na pogrešne učitelje i sve one kršćane koji investiraju ništavilo uporno se opirući volji Božjoj i vraćajući se na ono staro, tj. u svijet laži, davla: „čuvajte se pasa, čuvajte se petljanaca, čuvajte se krivoobrezanih!“ (Fil 3, 2). Jer čini se da su za vidovnjaka, kao i drugdje u ranoj Crkvi, lažni kršćani bili najveća uništavajuća opasnost za zajednicu (usp. Mt 7, 15; Dj 20, 29s; Tit 3, 9ss).³⁰

„Vračari“ (*hoi phdrmakoi*), „bludnici“ (*Iioi pornoi*), „ubojice“ (*hoi phoneis*). Sva tri termina nalazimo skupa i na popisu u 21, 8, ali obrnutim redoslijedom, te u 9, 21 i opet u drukčijemu rasporedu. Imenica *pharmakeia* pojavljuje se još u katolgu Gal 5, 20 i Otk 18, 24. Radi se o vještinama i majstorijama koje na izvještačen način spajaju religiju s okultnim znanostima. Magija je bila u sklopu

²⁶ Usp. ST RACK –BILL., I., str. 724s; III., str. 857; u Otk 22, 15 u psima vidi Samarijance, Neizraelce. Također v. O. MICHEL, »Ky6n«, u *ThWNT*, III, 1100-1104.

²⁷ U knjižici dvanaestorice apostola, poznatoj *Didache* 9, 5, koja je, može se reći, vrsnica Knjige Otkrivenja, nalazimo ovaj tekst: „Neka nitko ne jede i ne pije od vaše Euharistije, samo oni koji su kršteni u ime Gospodnje. Jer Gospodin je rekao: 'Neiajte svetinje psima'.“

²⁸ „Psi i svinje“, kao nečiste životinje, često dolaze skupa (2 Pt 2, 22;...). Ne odnose se na određenu klasu ljudi, nego na sve staleže ljudi koji se opiru evanđelju (usp. naš termin 'cinitik'), O. MICHEL, nav. čl., str. 1102.

²⁹ Tertulijan je, čini nam se, prestrog kada veli: „Utique qui non ex praeceptis agant: illorum est enim foras dari qui intus fuerunt“, *De Pudicitia* 19, PL 2, 1072. u traktatu *De Baptismo* 18 citira Mt 7, 6 preporučujući da se olako ne krštava i da se od kandidata traži ozbiljnost života u skladu s vjerom. Tako su za Tertulijana „psi“ evanđelja svi oni koji si umišljaju da su kršćani, međutim, u svakidašnjici profaniraju i kaljaju Kristovo ime miješajući se s poganskim nečistoćama, *PL* 1, 1329ss.

³⁰ Iako je današnji svijet prebogat onima koji se opiru evanđelju, pitanje je, međutim, možemo li se mi danas poslužiti tim epitetom budući da našem mentalitetu pojam „nečista životinja“ ne kaže ništa. Još više, živimo u doba kada se vrijednost psa povećava, a čovekova se vrijednost istodobno sve više smanjuje. Unatoč stvarnoj teškoći, jedno je sigurno, a to je da je tekst vrlo aktualan i da se njegovi pojedini epiteti (poroci) prepoznaju posvuda gdje se bilježi bankrot vjerske kulture i kriza etičkih postulata.

pučke religije i kao takva bila je vrlo proširena u onodobnom helenističkom poganskome svijetu. SZ vrlo je odlučan kada je u pitanju magija pa je zabranjuje pod prijetnjom smrtne kazne (usp. Izl 22, 17; Lv 19, 30; 20, 27; Pnz 18,10-12; 1 Sam 28, 3), budući da je magija krajnja devijacija i korupcija s obzirom na monoteizam. U NZ pridružena je idolatriji (usp. Gal 5, 20; Otk 21, 8) i ide među najteže izopačenosti. Vračari, naime, tražeći odgovor i pomoć pri nepostojanoj prividnosti, zavode u zabludu ljude (usp. Otk 18, 23), slabe i kvare učinak vjere. Težina i grešnost magije sastoje se u tome što na mjesto pravoga Boga stavljaju nekakvu neosnovanu skrivenu silu koja nije ništa drugo doli čista tvorevina ljudske ludosti. Prakticiranjem magije čovjek ne samo izigrava Boga nego se odvaja od zajednice, postaje neovisan o Bogu i bilo kojem moralnom zakonu. Zato Pavao energično i strogo osuđuje svaku vrstu vraćanja (Gal 5, 20; usp. Dj 19,8–19).

Problem bludnika (*pornoi*) ne postoji u Isusovu propovijedanju tako da ga ne nalazimo u evanđeljima. Ali je zato pravi pravcati problem kod Pavla³¹ i kod autora Otkrivenja.³² Pavao je osobito morao voditi borbu s pneumaticarima, koji su uvelike škodili zajednici. Pod utjecajem gnostičkog dualizma ti su se zaneseni mističari dičili slobodom bez granica („sve mi je dopušteno“). Tjelesnost su smatrali prolaznošću određenu za raspadanje pa su slobodno zadovoljavali seksualne nagone, koji su vezani za tijelo. Pavao vatreno ustaje protiv takva stava (1 Kor 6, 9–20). Upravo zato što vodi demonskoj sili *porneia* se mora izbjegavati kao što se izbjegava idolatrija. Zbog toga Pavao u 1 Kor 6,9 seksualne poroke stavlja uz bok idolatrije, a svojim intervencijama, poglavito u katalogima poroka⁵⁵, doziva u pamet kršćanima poganske provenijencije nepomirljivost i nezdruživost između bludnosti i kraljevstva Božjega (usp. Ef 5, 5).

Budući da je u Otkrivenju na svim popisima (9, 21; 21, 8; 22, 15), jasno je da je bludničenje strašan porok koji može dovesti u pitanje eshatološku perspektivu pojedinca i lišiti ga mesijanskih obećanja, tj. isključiti ga sa stabla života (22,15; usp. Heb 12, 16s). Pojam je bludničenja ovdje čvrsto povezan s idolatrijom. Vidovnjak napose cilja na herezu i nove ideje što su se širile među maloazijskim Crkvama, a glavni su im začetnici i promicatelji bili upravo neki članovi zajednice, lažni kršćani. Pergamskoj se Crkvi predbacuje da ima u svojim krugovima Balaamovih pristaša koji zavode narod „da jedu od mesa žrtvanog idolima i da bludno griješe“ (2, 14). Tekst aludira na Br 25, 1–18 i upućuje na to daje posrijedi idolatrija. Krivovjerstvo i nevjernost pravome Bogu izrečeni su, dakle, na

³¹ Od 55 puta koliko termin za bludno (*porneuo*, *pSrns*, *pornos*, *porneia*) dolazi u NZ, 21 put ga nalazimo u pavlovskim spisima. Zanimljivosti radi spomenimo i to da od taj 21 put čak 14 puta otpada na 1 Kor, što hoće reći da je taj porok bio vrlo aktualan u korintskoj zajednici. Kao veliki lučki grad s tradicionalnom svetom prostitucijom, Korint je bio otvoren svakom sinkretizmu, pa i onome čije je glavno obilježje bilo seksualna razuzdanost, osobito među nižim slojevima, odakle je potjecao i najveći broj kršćana. O tome usp. J. P. ASMUSSEN, »Bemerkungen zu sakralen Prostitution im AT«, u *St. Theol.* 11 (1957) 167-192; H. CONZELMANN, »Korinth und die Mädchen der Aphrodite«, u *BeiEvTh* 65 (1974) 152-166; F. HAUCK-S. SCHULZ, »Pdrne ktl.«, u *ThWNT*, VI, 579-595; B. MALINA, »Does Porneia mean Fornication?«, u *NT* 14 (1972) 10-17; W. SCHITHALS, »Die Gnosis in Korinth«, u *FRLNT* 66 (19-69) 217-225.

³² Termin se pojavljuje čak 19 puta i uglavnom se tiče Rima i njegova carstva.

³³ Usp. Rim 1, 24-33; 13, 13,1 Kor 5, 10s; 6, 9s; 2 Kor 12, 20s; Gal 5, 19-21; Ef 5, 3-7; Kol 3, 5, 8; 1 Tim 1, 9s; 2 Tim 3, 2-5.

simboličan način kao odavanje bludu.³⁴ Sličan je ukor upućen Crkvi u Tijatiri, gdje proročica Jezabela (usp. 1 Kr 16, 31; 2 Kr 9, 7. 22. 30) zavodi vjernike „da bludno griješe i da jedu idolima žrtvovano meso“ (2,20). U Otk 17-19 Rim, ondašnja glavna politička sila, uspoređen je s Babilonom i nazvan bludnicom ponajviše zbog toga što je bio središte poganstva i svakoga sinkretizma. To znači da je *pSrne* ovdje dosta dojmjljiva odrednica poganstva. Znamo, naime, da je Rim bio prepun lažnih bogova i božanstava i da je silom nametao političku religiju, zavodio i tjerao ljude da se odmetnu od pravoga Boga, tj. da anostatiraju. Blud Rima idolatrija je koju je on favorizirao i izvezio. Bezbožni je grad bio prepun trgovaca i idolatrijske robe (usp. 18, 11ss). Njemu nasuprot stoji Crkva, Janjetova zaručnica. Mesijanski grad, u koji „ništa nečisto nikada neće ući“ (21,27).

„Idolopoklonici“ (*ltoi eidololatrai*). Idolopoklonstvo je u SZ vrlo širok pojam i obuhvaća razne oblike lažnog kulta i pučkih religijskih praksa: praznovjerja, vraćanja, proricanja, čašćenja tuđih božanstava, svete prostitucije i raznih nemoralnih vježbi. Sva ta zastranjenja vuku korijenje od kojekakvih nepostojećih prividnosti. Praktično sadrže sve ono što Zakon zabranjuje (usp. Lv 20, 6. 27; Pnz 18, 10ss). kao i sva vjerska savijanja koja proroci energično kude (usp. 1 Kr 12, 28ss; 13, 34; Jr 2. 7ss; Ez 20, 3ss; 23; Hoš 2,4).

NZ preuzima ne samo terminologiju nego i osudu.³⁵ Vjernici su neprestano napastovani da ponovno zapadnu u poganstvo koje obremenjuje svakidašnji život (usp. 1 Kor 10, 25ss). Kako je idolopoklonstvo jedan od najtežih grijeha — nalazi se u svim najvažnijim katalozima poroka (usp. 1 Kor 5,10; 6,9; Gal 5, 20; Ef 5, 5; Kol 3, 5; Otk 21, 8; 22,15), da bi se ušlo u kraljevstvo, potrebno je kloniti ga se (usp. 1 Kor 5, 9s; 10, 7. 14; 2 Kor 6,16; Gal 5, 20; Ef 5,5; 1 Iv5, 21; Otk 21, 8; 22, 15). A budući daje ono „djelo tijela“ (Gal 5,19s), katkad se i drugi poroci nazivaju tim imenom (usp. Ef 5, 5; Kol 3,5; Otk 9, 10s). Idolopoklonstvo je mnogoliko i svaki oblik nosi u sebi nepriznavanje, štoviše, poricanje pravoga Boga. U Otkrivenju je na poseban način prisutna politička religija, imperatorski kult. Ta vrhunska idolatrija namilostivo umara prvu kršćansku zajednicu, pritješnjujući je o zid. Golemo Rimsko carstvo, koje drži sveopću političku vlast, sada želi pošto-poto prisvojiti i onu duhovnu, poprimajuči na taj način pravo đavolsko obilježje i boju. Postaje sotonska tvorevina, Sotonina inkarnacija i zamjenik na Zemlji. Kršćani su pozvani da se izjasne ili za Krista ili za cara, da posvjedoče i ispovijede svoju vjeru u Krista: Krist je Gospodar (*Kyrios Hristos*), ili da se poklone caru, da apostatiraju izjavljujući: Cezar je Gospodar

³⁴ Prostitucija u SZ nije osuđena s moralnog gledišta (usp. Post 38, 1S — 19), nego više s vjerskog. Svaki otklon od jahvističkoga kulta smatran je i označen kao prostitucija.

³⁵ Evanđelja ne govore o problemu idolopoklonstva. Međutim, budući da se evanđelje širilo u izvanžidovskom ambijentu prepunom idola i lažnih božanstava, njegovi prvi propovjednici suočili su se s tim problemom. Napose Pavao vodi polemiku s idolopoklonicima (usp. Rim 1, 21ss; 1 Sol 1, 9) proglašavajući nepostojanost i ništavnost idola (usp. 1 Kor 8, 4). Također izjavljuje da oni što iskazuju štovanje idolima „žrtvuju vrazima, a ne Bogu“ i da su „u zajednici s vrazima“ (1 Kor 10, 20), upravo zbog toga što se radi o izopačenosti: umjesto da se klanja svojem stvoritelju, stvorenje časti svoju tvorevinu. O tome usp. F. BÜCHSEL, »Eidolon ktl.«, u *ThWNT*, II, 373-377; E. FASCHER, »Gott und die GStter«, u *ThLZ* 81 (1956) 279-308; C. R. NORTH, »The Essence of Idolatry«, u *ZA W Bei* 77 (1958) 151-160; R. E. WYCHERLEY, »St. Paul at Athens«, u *JTSNS* 19 (1968) 619-621.

(*Kvrios Kdisar*). Najslabiji, kad je zagustilo i kad je dogorio luč do nokata, „pokloniše se Zmaju... i Zvijeri“ (usp 13,4; 16.2).

Čini se da termin „idolopoklonici“ u 22, 15 ima široko značenje i da uključuje svaku nevjernost i otpad od vjere. Budući da je idolopoklonstvo kao takvo laž, izlazi da su svi idolopoklonici lasci. Zato vidovnjak, završavajući svoj popis, sažimlje sve u jednu kategoriju: „i svi koji ljube i govore laž“ (*katpas philon ka poion pseudos*) (usp. 21, 8). Najprije treba istaknuti da je izraz *philon pseudos* mnogo dublji i jači nego *poion pseudos*. Jer onaj koji ljubi laž toliko je već ogreznuo u laži da mu je ona postala dio njegove naravi pa je kao takav sličan đavlu. „lašcu i ocu laži“ (usp. Iv 8, 44). Lažni je kršćanin, odnosno kršteni lažac nešto najgore od svega, jer to znači daje „sotona zaposjeo njegovo srce i da laže Duhu Svetomu“ (usp. Dj 5. 3). „Govoriti laž“, doslovno „činiti laž“ (*poion*), ne odgovara našem svakidašnjem shvaćanju i poimanju glagola lagati, u smislu ne govoriti istinu.³⁶ Ne radi se o lažima s kratkim nogama ni o lašcima kojima se ni istina više ne vjeruje, nego o nečemu višem. „Lažac“ je ovdje i u 21, 8 isto što i idolopoklonik. Može se u neku ruku kazati daje „lažac“ „sin sotonin“, jer je sotona „otac laži“. Po svemu sudeći riječ je o onoma koji „svakovrsnim silnim djelima, varavim čudesnim znakovima i svakovrsnim pokvarenim zavodjenjem“ (2 Sol 2, 9s) promiču lažnu religiju, lažnu istinu, koja se protivi Božjoj istini, koja se kosi s pravim kultom: „njih koji su istinu Božju zamijenili lažju te se klanjali i iskazivali štovanje stvorenju mjesto Stvoritelju...“ (Rim 1, 25). Onaj koji „čini laž“, „Ježi u tami“ (1 Iv 1, 6), „više voli tamu nego svjetlo“ (Iv 3, 19) i prava je suprotnost onomu koji „čini istinu“ (usp. Iv 3,21), tj. onomu koji je „odozgo rođen“, koji je „rođen od vode i Duha Svetoga“ (3, 5), koji vjeruje u „jedinorodenoga Sina Božjega“ (3, 18), koji „dolazi k svjetlu i čini djela u Bogu“ (3, 21). Naime, „tko je grdni lažac, ako ne onaj koji niječe da je Isus Krist?“ (1 Iv 2, 22).

Sve što smo do sada rekli razglabajući naš dvostih 22. 14–15, možemo sažeti ukratko. Sjedne strane, svi oni koji vjeruju daje Bog poslao svojega Sina na svijet „da se svijet spasi po njemu“ (Iv 3, 17) „blaženi“ su jer „peru svoje haljine“, tj. krštenjem se čiste od grijeha i rađaju iz vode i Duha Svetoga i tako stječu pravo na stablo života i mogu ući u grad (r. 14). S druge pak strane, svi oni koji se opiru istini i pristaju uz nepravednost (usp. 2 Sol 2, 11). koji ne vjeruju daje Bog poslao svojega Sina na svijet „da se svijet spasi po njemu“ oni su „psi i vračari, bludnici i ubojice, idolopoklonici i lasci“ i ostaju vani, jer „ništa nečisto nikada neće u nj ući: nijedan koji čini što je odurno i lažno, već samo oni koji stoje upisani u Janjetovoj knjizi života“ (21, 27).

³⁶ Riječ *pseudos* pojavljuje se deset puta u NZ (Iv 8, 44; Rim 1, 25; Ef 4, 25; 2 Sol 2, 9. 11; 1 Iv 2, 21. 27; Otk 14, 5; 21, 27; 22, 15) i nikada ne označuje običnu laž, nego je uvijek znak pripadnosti starome eonu i njegovu gospodaru đavlu. O tome usp.: J. BLANK, »Die joh. Wahrheitsbegriff«, u *BZ NF 7* (1963) 163-173; H. CONZELMANN, »Pseudos ktl.« u *ThWNT*, IX, 590-599. Zato će lasci, zajedno s kukavicama, otpadnicima, odurnim stvorenjima, ubojicama, bludnicima, vračarima, idolopoklonicima, biti bačeni u „jezero koje gori ognjem i sumporom“ (21, 8), gdje su bačeni đavao, Zvijer i lažni Prorok (usp. 20, 10), upravo zato što stoje na strani protubožjih sila i Sotone kao i lažni Prorok. Njima nasuprot stoje oni u čijim se „ustima ne nađe laž“ pa se zato nalaze skupa s Janjetom na Sionskoj gori (14, 1). O sličnom mjestu, pripravljenom za one koji čine razna bezboštva i kojekakve poroke na zemlji kao neka vrsta nagrade, govori 2 Hen 10, 4s.

3. Otk 22,14-15 u svjetlu drugih biblijskih tekstova

Da bismo što više obogatili naš predmet i što bolje prokrčili put do punijeg smisla, pa tako i što stvarnije zasnovali tumačenje, promotrit ćemo i razbistriti naš tekst 22. 14s u svjetlu nekoliko usporednih tekstova. To je, čini nam se, najbolji put da se izbjegne skretanje u domišljatost i neodređenost, a da se i tumačenje utemelji na solidnim osnovama.

3.1. Otk 22,14-15 i Otk 21, 7-8

Već pri letimičnom čitanju opažamo veliku bliskost između tih dvaju tekstova. Najprije, njihova je površinska konfiguracija identična: obadva se teksta sastoje od dvaju dijelova, pozitivnog koji antonomastički izražava spasenje (22, 14b i 21, 7b) i negativnog koji sadrži popis isključenih (22,15 i 21, 8). Također postoje velike sličnosti i na semantičkome planu budući da su obadva kataloga istovjetna u čak pet elemenata. Pogledajmo to preglednije u tablici:

	22, 14 15	21,7-8
baština - dar (nagrada)	„Blago onima koji peru svoje haljine tako da dobiju pravo na stablo života i da mogu ući u grad na vrata” (r. 14).	„Pobjednik će baštiniti ovo: Ja ću mu biti Bog, a on će mi biti sin” (r. 7).
popis isključenih (kazna)	V a n i ostaju psi i vračari, bludnici i ubojice, idolopoklonici i svi koji govore ljube laž” (r. 15).	„Što se tiče kukavica, otpadnika odurnih stvorenja, ubojica, bludnika, vračara, idolopoklonika i svih lazaca, njihova je sudbina u jezeru koje gori...” (r. 8).

Zorno motreći ova dva teksta, uz dubokoumno razmatranje njihova sadržaja, ustanovljujemo da su dva pola, tj. nagrada i kazna, usko vezana za čovjekovo vladanje koje se nadahnjuje obećanjem: „Blago onima koji peru svoje haljine” (r. 14), odnosno: „Pobjednik će baštiniti ovo” (r. 7). Budući da se obadva teksta tiču posustalih i ohladnijelih kršćana, čini nam se da ijedan i drugi ciljaju na krštenje, taj jedinstveni događaj koji, s jedne strane omogućuje zajedništvo s Bogom, a s druge strane, u slučaju nepostignuta cilja, izgon i slanje u „jezero koje gori”.

„Pranje haljina”, možemo reći, preduvjet je da se postigne zajedništvo s Bogom, koje je ljudski rod izgubio u prvome čovjeku. Međutim, njegova apsolutna potreba: „Tko se ne rodi od vode i Duha Svetoga, tj ne može ući u kraljevstvo nebesko” (Iv 3, 5), nije nipošto apsolutno jamstvo toga zajedništva. Iz teksta je jasno da je čovjekovo vladanje uvjet, da treba „pobijediti” pa tek onda baštiniti (usp. 2, 7. 11. 17. 26; 3, 5. 12. 21; 21, 7). Kategorički imperativ kršćanske egzistencije mogao bi se formulirati i ovako: što jesmo po krštenju, budimo po životu, mrtvi grijehu, živi u Kristu. Jer „tijelo i krv ne mogu baštiniti kraljevstvo Božje”, nego samo oni koji su nova stvorenja (usp. 1 Kor 15, 50).

3.2. Otk 7,14-15

Poduprijet ćemo tvrdnju s Otk 7, 14s, koji donosi samo pozitivnu stranu našega dvostiha kada tumači one što stoje pred prijestoljem i pred Janjetom, obučeni u bijele haljine: „Ovo su oni što dolaze iz velike nevolje; oni su prali svoje haljine i obijelili ih u krvi Janjetovoj” (r. 14), „zato stoje pred prijestoljem Božjim...” (r. 15). Možemo to slobodnije i jasnije izreći ovako: oni su posvećeni i očišćeni u kupelji vode, tj. kršteni (usp. Ef 5, 26), uz to i živjeli životom novih stvorenja. „Krv Janjetova” u kojoj su oprali haljine ne samo da aludira na krštenje nego i živahno izražava djelotvornost Kristove smrti u koju smo kršteni (usp. Rim 6, 3). Krist je „svojom krvi Pomirilište (*hilasterion*) po vjeri” (Rim 3, 25). Krv je Kristova, dakle, doista postigla ono što je označavala krv žrtvenog jarca: čišćenje grijeha (usp. Lv 16, 15; Heb 9,13). Samo u njemu „imamo otkupljenje njegovom krvlju, oproštenje grijeha...” (Ef 1,7). Prema tome i ovdje, kao i u 22, 14, dionici Božjega zajedništva jesu oni koji „peru svoje haljine u krvi Janjetovoj”, tj. koji su krštenjem pokristovljeni i prolaze kroz „velike nevolje”, što hoće reći koji žive u Kristu.

3.3. Otk 22,14-15 i tzv. popisi poroka

Ostaje nam još da se časkom obazremo na neke novozavjetne tekstove koji su poznati pod nazivom popisi ili katolozi, jer donose popis poroka³⁷ odnosno kreposti.³⁸ S obzirom na njihovu brojnost, razmotrit ćemo samo neke, i to iz Pavlovih spisa: 1 Kor 6, 9–11; Gal 5, 19–24 i Tit 3, 3–7. Oni će nam, zasigurno, pomoći u rješavanju našega problema budući daje njihovo istraživanje pokazalo da su u čvrstoj vezi s krštenjem.³⁹

I pri površnom čitanju teksta 1 Kor 6, 9–11 uočavamo trijadu aorista: *apelsasthe* (opraste), *hagiasthete* (posvetiste), *edikaiothete* (opravdaste) (r. 11), koja nam doziva u pamet čin krštenja, događaj međaš između našega prošlog života, kada smo bili *ddikoi* (nepravednici), i života milosti, kada smo pokristovljeni „kupelju ponovnog rađanja” (Tit 3, 5). I u Ef 2, 1–6 aoristi upućuju na događaj krštenja: „S Kristom oživi i vas koji ste nekoć bili mrtvi... i uskrisi...” Osim toga, zamjećujemo trojstvenu formulaciju: „jmenom... Isusa Krista i Duha našega Boga” (r. 11), koja odražava liturgijski ambijent i nedvojbeno cilja na krštenje.⁴⁰ Pa i katalog prijestupa (r. 9s) podrazumijeva događaj krštenja. Pavao,

³⁷ Mt 15, 19; Mk 7, 21s; Rim 1, 29–31; 13, 13; 1 Kor 5, 10s; 6, 9s; 2 Kor 12, 20s; Gal 5, 19–21; Ef 4, 31; 5, 3–5; Kol 3, 5–8; 1 Tim 1, 9s; 6, 4s; 2 Tim 3, 2–5; Tit 3, 3; 1 Pt 2, 1; 4, 3; 4, 15; Otk 9, 21; 21, 8; 22, 15.

³⁸ 2 Kor 6, 6; Gal 5, 22s; Ef 4, 2s; 4, 42–5, 2; Fil 4, 8; Kol 3, 12; 1 Tim 4, 12; 6, 11; 2 Tim 2, 22; 3, 10; 1 Pt 3, 8; 2 Pt 1, 5–7.

³⁹ Ističemo najvažnije studije koje su nam bile dostupne: E. KAMLAH, *Die Form der katalogischen Paränese im Neuen Testament*, Tübingen 1964; A. VÖGTLE, *Die Tugend- und Lasterkataloge im Neuen Testament, exegetisch, religions- und formgeschichtlich untersucht* (NTAbh. 4/5), Münster 1936; S. WIBBING, *Die Tugend- und Lasterkataloge im Neuen Testament*(BZWW, 25), Berlin 1959.

⁴⁰ Formulacija, nesumnjivo, potječe iz kasnoga razdoblja. Njezina zaokruženost i cjelovitost upućuju na već uvriježenu obrednu formulu krštenja pracrkve. Apostoli su u samome početku podjeljivali krštenje „u ime Isusa Krista” (usp. Dj 2, 38; 8, 12, 16; 10, 48; 19, 5;

naime služeći se popisom mana, želi opomenuti krštenike da se klone „nepravdnika“ i njihova života, kojeg su oni negdašnji dionici, a, uz to, poučiti ih o biti krštenja. Tko je god kršten, očišćen je od grijeha, posvećen i opravdan, i kao takav ima pravo na kraljevstvo Božje. Biti kršten znači najprisnije biti sjedinjen s Kristom, što je nespojivo s grijehom. A da bi krštenike potaknuo da budu po životu ono što su po krštenju — da se klone grijeha, Pavao upotrebljava velike riječi, i to dva puta: „nepravdnici neće baštiniti kraljevstva Božjega“ (r. 9s). Kad je riječ o grijehu, Pavao je toliko nepopustljiv da i krštenike trpa u „nepravdnik“ pod prijetnjom isključenja i gubljenja prava na baštinu kraljevstva Božjega.

LI Gal 5. 19–24 imamo i/vrstan primjer ranocrkvene krsne kateheze čija je osnovna značajka dvokolosiječnost. Pouka je, naime, utemeljena i razrađena na načelu etičkog dualizma koji je bio uvelike proširen u rabinskom prozelitizmu. Očito se prva Crkva, čiji su članovi uglavnom bili židovske provenijencije, služila nacrtima judaističke kateheze.⁴¹ Glavni indicij koji nas ovlašćuje da govorimo o krštenju svakako je aorist *estaurosan* (razapeli) (r. 24).⁴² Govoreći o slobodi krštenika i punoj vrijednosti Kristova otkupiteljskog djela koje u čovjeku postaje djelotvorno snagom žive vjere, Pavao, s jedne strane, nabraja stavove koji udaljuju od Boga i obećane baštine — to su djela tijela (rr. 19–21). a. s druge, niže djela Duha (r. 22) koja donose slobodu, spas, kraljevstvo. Središte toga račvanja po kojemu je izvedeno novo stvaranje i ucjepljenje na Krista (r. 24) jest krštenje.

Tit 3. 3-7 zadnji je tekst na koji ćemo se osvrnuti. I ovdje je prijašnji život, obilježen svakom zloćom (r. 3), stavljen nasuprot životu milosti po „kupelji ponovnog rađanja“ (r. 5) čiji su učinci sasvim jasni: opravdanje, dar Duha Svetoga, pravo na baštinu vječnoga života (r. 6s). Zacijelo se radi o tekstu istrgnutom iz prakršćanske liturgije krštenja.

Prikupljajući podatke koji su izašli na vidjelo iz Pavlovih tekstova, možemo ukratko zaključiti:

a) Popisi poroka, odnosno vrlina, čvrsto su vezani za temu krštenja. Svrha im je da upozore na važnost krštenja i posljedice koje ono za sobom povlači u eshatološkom vremenu. Valja pobijediti i izdržati u kušnjama. Ne smije se ponovno zapasti tamo odakle smo iščupani krštenjem. Katkad su upozorenja predstavljena u obliku prijetnje, kazne, lišavanja kraljevstva i upućena onima koji se pokušavaju vratiti na staro stanje.

b) Kao i u katalozima Otkrivenja, pouka je izrečena dvoznačno budući da postoji opasnost da se krštenici vrate na stari život i da budu lišeni baštine kraljevstva, da budu izbačeni van (usp. Otk 21,8; 22,15).

Rim 6, 3; Gal 3, 27). Kasnije će taj obrazac biti preformuliran i dobiti trojstveni oblik, vjerojatno s namjerom da se istakne uska veza krštenika s trima osobama Trojstva (usp. Mt 28, 19). Međutim, naglasak je uvijek ostao na zazivanju „imena Gospodnjega“ i na vjeri u spasenje po njemu „Isusu Kristu“.

⁴¹ H. D. BETZ, govoreći o Gal 5, 19ss, najprije spominje helenističko-judaističku adaptaciju, a zatim veli da je *Sitz im Leben* čitavog odlomka ranokršćanska katehetska poduka o krštenju, *Galatians*, Philadelphia 1979., str. 281.

⁴⁵ Usp. Rim 6, 1ss, osobito r. 6, u kojemu nalazimo *synestaurdthe*, što znači da postoji isti termin u službi krsne poduke.

Pregledni sažetak dosadašnjeg istraživanja. Na početku smo rekli da je predmet naše rasprave dvojak. Prije nego prijedemo na drugi problem bit će dobro sažeti rezultate toga našeg istraživanja koji su u vezi s prvim problemom: krsna perspektiva i ostaci pracrkvene krsne kateheze u Otk 22, 14–15.

Razmatranje teksta velikim je dijelom pokazalo ono što smo prije toga bili formulirali u obliku pretpostavke, a to je da tekst ima krsno obilježje i da je njegov popis ukorijenjen u liturgiji i katehezi krštenja rane Crkve. Prvi indicij jest izričaj „peru svoje haljine”. Krštenjem se umire grijehu i rađa na novi život s Kristom. „Pranjem haljine” u vlastitome životu počinjemo ostvarivati Kristovu pobjedu nad grijehom i tako već sada bivamo ubrojeni među one koji su obučeni u bijele haljine (7, 14). odnosno imamo pristup k stablu života i možemo ući u grad koji je identificiran s prvim rajem (usp. 22, 1ss), odakle je prvi čovjek bio izbačen (usp. Post 3. 22).

Da je tekst sakramentalno ukorijenjen, da smo na tragu pracrkvenoj krsnoj katehezi, potr.-./c nam činjenica što je tekst 22,14s modeliran po tradicionalnoj antitetK'. / ;aemi: spas-sud, nagrada—kazna, obećanje—ukor, koja je svojstvena ur-avo liturgiji. Ucjepljenje na Krista (krštenje), kao i slavljenje njegova dolaska (euharistija) povlače za sobom dvostruke posljedice u eshatološko doba. Svaka euharistija ponazočuje svršetak i sud. Krist je spasitelj i sudac, „određen za propast i uskrsnuće mnogih” (Lk 2, 34). On dolazi s nagradom, jednima otvara vrata, druge isključuje.

Crkvena krsna kateheza već je od prvih početaka primijenila tu shemu. Njezina pozitivna strana ističe novo stvaranje i rađanje po kojemu je darovano spasenje (ukidanje zabrane i slobodan pristup „stablu života”). Negativna pak strana nabraja tipične stavove koji su nespojivi s novim životom i doneseni su u obliku prijetnje, kazne. U našem su tekstu također prisutni i obećanje, ali i upozorenje kao neka vrsta anticipacije posljednjega suda. Nabrajajući neke uhodane stavove koji su nespojivi s pristajanjem uz Krista po krštenju u njegovo ime, autor ne želi upozoriti da upravo ti poroci igraju čovjekovu sudbinu, nego želi upozoriti da krštenje ne jamči već samo omogućuje spasenje. Drugim riječima kazano, autor, dok opominje krštenike da je sudbina sada u njihovim rukama, da krštenje obvezuje, ističe činjeničnost suda koji ne sadrži samo nagradu, nego uključuje i isključenje.

4. *Otk 22,14-15: reminiscencija židovskoga nauka o „dva puta”?*

Samo naše izlaganje, koje nas nuka da tekst Otk 22, 14-15 čitamo u duhu sakramentalne perpektive, dapače, da u njemu prepoznamo ostatke pracrkvene krsne kateheze, navodi nas na još jedan korak dalje: nije li tekst u pitanju možda neka vrsta odjeka židovskoga nauka o „dva puta”? Naša pretpostavka temelji se na činjenici da je pozadina i sredina (*Sitz im Leber*) u kojoj se oblikovala, stvarala i kristalizirala ranocrkvena liturgija židovska zajednica iz koje potječu prvi kršćani i „liturgičari”.⁴³ Poglavitito to svjedoči Knjiga Otkrivenja čije je judais-

⁴³ Prema J. Daniélou, „organizacija je kulta područje u kojem se judeokršćanski biljeg nesumnjivo najbolje očuvao”. *Théologie du Judéo-Christianisme*, I, Tournai 1958., str. 369.

tičko-kršćansko obilježje teško osporavati. Treba vjerovati da su se judeo-kršćani služili ne samo uhodanim liturgijskim oblicima⁴⁴ nego i nacrtima židovske kateheze. kao što je učenje o „dvama putevima“. Napose je priprava za krštenje mogla imati u sebi judaističke korijene. Ona se obično sastojala od dvaju dijelova. Najprije je bila pripravnička instrukcija što se tiče samog obreda, a zatim su slijedili nagovori u obliku opomena i upozorenja koji su se odnosili na konkretni život i vladanje. Pogledajmo sada tekst *Didache* koji se odnosi na krštenje i koji nam predočava ranokrvenu pripravničku poduku o krštenju:

„Postoje dva puta, put života i put smrti, i razlika je između njih velika. Ovo je put života: prije svega ljubi Boga koji te je stvorio, zatim svojega bližnjega kao samoga sebe...“ (1, 1s.).

„Ovo je put smrti: prije svega on je zao i pun prokletstva: ubojstva, preljubi, požude, bludništva, krađe, idolopoklonstva, vraćanje, trovanja, otimačine, lažna svjedočenja, licemjerstva, dvoličnost srca, prevara, oholost, zloća, objest, škrtost, prostački govor, zavist, bezobraznost, gordost, hvastanje, bezočnost“ (5, 1).

„Što se tiče krštenja, krštavajte ovako: pošto ste prethodno izložili sve ove propise, krstite...“ (7, 1).

Što se tiče navedenog teksta, uočavamo tri stvari: jasno formulirani etičko-eshatološki dualizam (put života — put smrti), katalog puta smrti i izričito spominjanje pretkrsne poduke. Imajući na umu da je *Didache* kršćanski spis iz druge polovice 1. st., što znači da potječe iz krugova prve Crkve, vremenski, dakle, vrlo blizak Otkrivenju, nije onda čudno što postoje neke bliskosti među njima (npr. Did 10, 6 i Otk 22, 17-21; usp. 1 Kor 16, 22s). Idući tim tragom, razabiremo u Otk 22, 14s neki daleki odjek te pretkrsne poduke o čijoj postojanosti posve jasno svjedoči *Didache*. *Didachino* suprotstavljanje dvaju putova (put života - put smrti) odgovara antitetičnosti dvostiha Otk 22, 14s (stablo života - isključeni); katalog isključenih (22, 15) što odvodi od „stabla života“, odnosno koji vodi u „drugu smrt“ (21, 8), *Didache* naziva „put smrti“ (5, 1); na kraju *Didache* govori izričito o krštenju (7, 1), dok Otk 22, 14 aludira na istu stvarnost kada simbolično govori o onima „koji peru svoje haljine“.

Prvi dio *Didache* (1 - 6) opširno izlaže nauk o dvama putovima. Vjerojatno je taj dio izvorno u dodiru s kasnožidovskim spisima u kojima, kada je riječ o nauku koji se tiče ljudskog vladanja, prevladava dualistička misao⁴⁵ koju su rabini dobrobrano razradili i obilno upotrijebili u svojem prozelitizmu. Osim apokrifala (npr. TestJd 20, 1ss; Test Aš 1, 3s), svakako valja istaknuti spise zajednice esenske sljedbe⁴⁶ u kojima na osobit način dolazi do izražaja etički

O tome usp. M. BLACK, *The Scrolls and the Christian Origins. Studies in the Jewish Background of the New Testament*, New York 1961.; M. SIMON-A. BENOÎT, *Le judaïsme et christianisme antique*, Paris 1968; E. WERNER, »The Doxology in Synagogue and Church«, *uHUCA* 19 (1945/46) 275-351.

⁴⁴ Npr. *amen*, tipičan izraz sinagogalne liturgije, postaje opći izraz kršćanske liturgije (usp. Rim 1, 25; 9, 5; 11, 36; 1 Kor 14, 16; 1 Pt 4, 11; 5, 11; 2 Pt 3, 18; Otk 1, 6, 7; itd.); *aleluja*, koji nalazimo samo u Otk 19, 1. 3. 4. 6 u čitavom NZ; formula „vijeke vjekova“ podsjeća na hramsku i sinagogalnu liturgiju itd.

⁴⁵ J. P. AUDET pokazao je izravnu srodnost između „dvaju putova“ *Diadhe* i kumranskog spisa „Pravilo zajednice“, »Affinités littéraires et doctrinales du „Manuel de Discipline“«, u *RB* 59 (1952) 219-238 i 60 (1953) 41-82.

⁴⁶ Između mnogih studija o tome problemu izdvajamo: O. BETZ, »Die Proselytentaufe der Qumransekte und die Taufe im Neuen Testament«, u *RQ* 1 (1969) 231ss; M. BLACK,

dualizam (usp. IQS 1, 16–4, 26).⁴⁷ Mnoge ideje koje su se rodile kod kumranskih esena brzo su se proširile. Štoviše, neke je od njih onodobno židovstvo prihvatilo, tako da ih nalazimo u raznim apokaliptičkim tekstovima. Pojedina kumranska djela, obrađujući vjerske točke, kultne obrede te izlažući etički nauk, pokazuju u nekim crtama sličnosti s naukom i životom prve Crkve. Mnogo je novozavjetnih tekstova u kojima je moguće prepoznati kumranske elemente, osobito natuknice etičkog dualizma, koje su prilagođene kršćanskim idejama.

4. 1, *Idejno-tematske sličnosti kumranske sekte i ranoga kršćanstva*

Spomenut ćemo samo neke, za naš predmet najvažnije misli, koje susrećemo i u pracrkvenom naučavanju⁴⁸, iako to još uvijek ne znači da je posrijedi izravni utjecaj, barem mi tako ne mislimo.

— Dvostruka ubikacija grijeha: razlika između tijela i duše, vanjske i unutrašnje ubikacije grijeha. Stvarni se grijeh, a onda i moralna krivica, nalazi u čovjekovoj nutrini, izvire iz njegove duše i srca, usp. Mt 5, 21 s. 27s; 15, 17–20; Mk 7. 20–23; Pavao u 1 Kor 3. 1 razlikuje duhovnu (*pneumatikos*) i tjelesnu (*sarkinos*) pripadnost Kristu.

— Dvostruki način očišćenja: posljedica dvostruke ubikacije grijeha jest dvostruki način čišćenja. Budući da je nutarnji grijeh pravi grijeh koji sadrži moralnu krivnju, moguće ga je očistiti samo s pomoću duha koji će se jednom izliti (usp. IQS 3, 6–9; u Heb 10, 22 stoji: „pošto smo očistili srca od zle savjesti i oprali tijelo čistom vodom”).⁴⁹

— Čitava je kumranska zajednica prakticirala čistoću koja se postizala dnevnim ritualnim pranjem tijela. Ali jednostavno umivanje nije bilo dovoljno da se zadobije stanje čistoće. Trebalo je obratiti se svim srcem i svom dušom, odvo-

The Dead Scroll and Christian Doctrine, London 1966; F. F. BRUCE, »The Dead Sea Scrolls and Early Christianity«, u *BJRyl* 49 (1966) 69–90; J. GNILKA, »Die essenischen Tauchbader und die Johannaufsteige«, u *RQ* 2 (1961) 181–208; J. PRYKE, »The Sacraments of Holy Baptism and Holy Communion in the Light of the Ritual Washing and Sacred Meals at Qumran«, u *RQ* 9 (1966) 543–622.

⁴⁷ Etičko-religiozni dualizam susrećemo u svih naroda, kultura i religija. Nalazimo ga i u Bibliji od prve do zadnje stranice: „stablo spoznaje dobra i zla” (Post 2, 9) koje je povezano s idejom život-smrt, obećanje—prijetnja (usp 2, 17); život i sreća - smrt i nesreća, Jahvini putovi ostiguravaju život i blagoslov - odmetnuće i put idolopoklonstva donosi propast, dakle: život - smrt, blagoslov - prokletstvo (Pnz 30, 15–20); put života - put smrti (Jr 21, 8); put pravednih - put opakih (Ps 1, 6) itd. U NZ nalazimo također tragove dualizma: široka vrata - uska vrata, propast - život (Mt 7, 13s); svjetlo - tama (Iv 3, 19–21; 8, 12); istina - laž (8, 44); „duh istine i duh zablude” (1 Iv 4, 6; usp. 1 QS 3, 13–4, 26, gdje se govori o dvama duhovima: dobri duh, začetnik svjetla od kojega dolaze dobra nadahnuća i zli duh, anđeo tmina, od kojega dolaze grijesi).

⁴⁸ O tome usp. B. E. THIERING, »Inner and Outer Cleansing at Qumran as a Background to New Testament Baptism«, u *NTS* 26 (1979/80) 266–277; id, »Qumran Initiation and New Testament Baptism«, u *NTS* 27 (1980/81) 615–631.

⁴⁹ Isticanje nedjelotvornosti obrednog pranja bez istinskog obraćenja (1 QS 3, 6–9; 5, 13s; 8, 16–19) i jasno upozoravanje na zahvat duha i čišćenje s pomoću ognja (3, 6–8; 4, 21) mnoge je uputilo na ideju o eventualnoj ovisnosti poruke i djelovanja I. Krstitelja o nauku i životu kumranskih esena. Krstitelj također poziva na obraćenje, propovijeda krštenje Duhom Svetim i ognjem te naviješta sud (usp. Mt 3, 7–12; Mk 1, 3–8; Lk 3, 3–17). O tome usp.: V. H. BROWNLEE, *John the Baptist in the New Light of Ancient Scrolls* (The Scrolls and the New Testament, ed. by K. Stendhal), New York 1958., str. 33ss; O. BETZ, nav. čl.; D. FLUSSER, *The Baptism of John and the Dead Sea Sect*, Jerusalem 1961; J. A. ROBINSON, »The Baptism of John and the Qumran Community«, u *HThR* 1 (1957) 175ss.

iiti se od nepravednika, od onih koji idu putem zla i čine zlo (usp. IQS 1,4–6; 3.4-9; 5. 8-14).

– Poput kumranske sekte, prva Crkva živi i osjeća da je Božji narod posljednjih vremena (usp. r>j 2, 44s; 4, 34s; 5, 1–11).

- Dualizam je okosnica kumranskoga naučavanja. Posebno treba istaknuti nauk o dvama duhovima i dvama putovima. U međusobnoj su borbi duh istine, koje" prate kreposti (usp. IOS 4. 2–6). i duh prevare, kojeg prate poroci (4, 9–1 1). Dok duh istine pribavlja blagoslov i vodi u vječnu svjetlost (4, ⁷s), duh zablude vodi k uništenju u vječnome ognju (4, 12ss). Kod Ivana borbu vode svjetlo i tama, istina i laž, duh istine i duh zablude, a kod Pavla u stalnoj su borbi tijelo i duh.

Što se tiče dvaju putova, put zapovijedi Božjih donosi blagoslov, a put zla ili Belijalov put pribavlja prokletstvo u vječnome ognju. Izričito se veli da oni koji su se iznevjerili Savezu, koji se nisu obratili nego su pošli za idolima, neće biti ubrojani među izabrane, jer ih svete vode neće očistiti od grijeha (usp. 2, 11–17; 3. 1-4).

4.2. *Kumranska prvi Jnost i kršćanska stvarnost*

Judaistička pozadina novozavjetnoj misli jest činjenica koja se ne može poricati, kao što se ne može opovrgavati da su judaizanti prvi kršćani. Unatoč neospornim sličnostima i vjerojatnom utjecaju kasnožidovskih ideja, uključujući kumransko učenje, na ranokršćansko propovijedanje, ipak stvari nisu tako jednostavne ni izdaleka istovjetne kao što se čini na prvi pogled. Doduše, u tom kontekstu valja promatrati većinu novozavjetnih spisa, imati pred očima judaističke korijene, no moraju se istodobno istaknuti novost kršćanstva i bitne razlike između tih dvaju svjetova. Mi ćemo se, naravno, zadupsti na ono na što se izravno odnosi naš problem.

Prije svega, kršćanstvo modificira esenski dualizam i dokida shemu svjetlo–tama u predestinacijskom smislu. Prema kumranskom shvaćanju, Bog je stvorio dva duha koji, kao počela djelovanja, usmjeruju ljude. To znači da je njihov put predodređen.

Kršćanstvo je osobito u pogledu krštenja originalno i posve novo. Prema nauku Pracrkve — posebno je Pavao jasan — kršćanin činom krštenja postaje novo stvorenje. Njegov novi životni put, njegova kršćanska egzistencija kristološki je utemeljena. Iz te nove stvarnosti, iz sraslosti s Kristom proizlazi kategorički imperativ kršćanske egzistencije: živjeti novim životom u Kristu, umirući grijehu (usp. Rim 6, 12s). Novi je život moguć budući da je kršćanin u krštenju s Kristom umro grijehu. Dok su esenska uronuća i obredna pranja značila prividno vanjsko čišćenje, pri kršćanskome krštenju radi se o stvarnosti brisanja grijeha i o novome radanju koje Bog izvodi u svakoga krštenika. Krštenje je, dakle, najveća novost ranocrkvene životne prakse. Ne radi se o jednostavnom podjeljivanju Duha, nego o izljevu Duha u trenutku pranja vodom. Drugim riječima kazano, riječ je o krštenju Duhom Svetim. Do tada, praktično, postojalo je samo obredno pranje i čišćenje Duhom, ali ne krštenje Duhom.

5. Sažetak i zaključak

Novozavjetni izvještaji ne svjedoče da je Isus krštavao, što znači da postoji mala vremenska praznina između Ivanova krštenja i krštenja prve Crkve. Pa ipak je kršćansko krštenje čvrsto vezano s Ivanovim po obrednoj sličnosti, zajedničkoj pozadini i eshatološkom prizvuku. Štoviše, Ivan ga je najavio (usp. Mt 3, 11; Mk 1, 8; Lk 3, 16). Budući da su prvi kršćani bili Židovi, nije im bilo teško prilagoditi židovske obredne i liturgijske oblike. Novost kršćanskoga krštenja sastoji se u spajanju već postojećeg obreda s povijesnom osobom Isusa Krista. Budući da se temelji na pashalnim događajima, na kristologiji smrti i uskrsnuća, kršćansko je krštenje događaj koji donosi spasenje. Krštenik s Kristom umire grijehu i s njime ustaje na novi život. Kako su i kršćani nesavršeni, hrabri i kukavice istodobno — savršenstvo se naime stječe, a ne baštini — otuda imperativ kao poziv na borbu protiv grijeha. A budući da krštenje ne jamči, nego samo omogućuje spasenje, prakršćanska krsna liturgija i poruka sadrži kataloge kao ozbiljna upozorenje svima, da svi stoje pred sudom (usp. 2 Kor 5, 10). Svrha im je da zacrtaju granicu preko koje nijedan krštenik čiji je život inspiriran kršćanskom vjerom ne može provoditi život, jer on više nije prijašnji čovjek.

I vidovnjak iz Otkrivenja kategoričan je i nepomirljiv. Služi se tradicionalnim popisima poroka i ne dopušta izmicanje. Oni koji „peru svoje haljine“ moraju živjeti kao otkupljenici, a ne kao ljudi ovoga svijeta, koji se prepoznaju u nabrojanim manama. Oni su „blaženi“ ne samo zato što su kršteni nego, još više, stoga što su uzeli k srcu svoje krštenje, jer su se obratili i žive kao obraćenici. Pojedini pojmovi etičkoga popisa čine onodobni konvencionalni moral. Stoga poroke ne smijemo shvatiti u smislu grčke etike ili filozofskoga pojmovnog određivanja. Jedanko tako nisu posrijedi kazuističke odredbe ili zabrane koje bi obuhvaćale ili regulirale određene životne situacije jer se radi o apstraktnim pojmovima poredanim jedan do drugoga.

Popis treba razumjeti u smislu obične poduke, izravne opomene i eshatološke prijetnje: tijelo je krštenjem pokopano, preostaje, dakle, činiti djela duha. To je uvjet baštinjenja kraljevstva Božjega, odnosno ulaska u grad. Idolopoklonstvo je središnji pojam koji upućuje na židovsko-helenističku provenijenciju čitavoga kataloga budući da slične kataloge nalazimo u kasnome židovstvu i Kumranu (usp. 1 QS 4, 11-14). Sve to govori u prilog da je naš tekst istrgnut iz krsne poduke prve Crkve. On ima eshatološko zančenje i nišani na čovjekovo vladanje i sud, kada će morati dati račun. Nisu nabrojani tipični grijesi koji isključuju iz kraljevstva, jer **J** oni koji čine takva djela" (Gal 5, 21) „i svi koji ljube i govore laž" (Otk 22, 15) neće ući u grad. Ne radi se o određenim grijesima, nego o grijehu kao takvome koji onečišćuje čovjeka, a „ništa nečisto nikada neće u nj ući" (Otk 21, 27a).

DIE SPUREN DER URCHRISTLICHEN KATECHESE
UND CHRISTIANISIERTEN JÜDISCHEN PARENESE
IN OFFB. 22, 14-15

Zusammenfassung

Der Verfasser dieses Artikels konzentriert sich auf den Text aus dem Buch der Offenbarung 22, 14—15. Die kritische Prüfung des Textes und das Vergleichen mit dem Vergleichsmaterial bei Paulus haben ihn zu den interessanten Ergebnissen geführt. Wenn auch die Rede von Taufe im Text Offb. 22, 14—15 nicht unmittelbar ist, kann man doch den Taufgedanken sehen. Der Seher betont die Heilserlangung durch die Waschung der Gewänder (Taufe) und charakterisiert das heidnische Leben durch den Lasterkatalog als verwerflich, weil es die Ausweisung vom Baum des Lebens herbeibringt. Hier klingt urchristliche Taufkatechese und Taufparakiese: Lehre und Weisung, die heiligende Kraft der Taufe und die ernste Mahnung, die alten Laster zu meiden. Die jüdische Taufe und die Sitte (Waschungen um die rituelle Reinheit zu bewahren) haben auf die urchristliche Taufpraxis nur einen sekundären Einfluß ausgeübt. Es ist nicht erlaubt in diesen Waschungsitten die direkte Vorstufe der christlichen Taufe zu sehen.